

OBNOVA

ČASOPIS ZA KULTURU, DRUŠTVO I POLITIKU

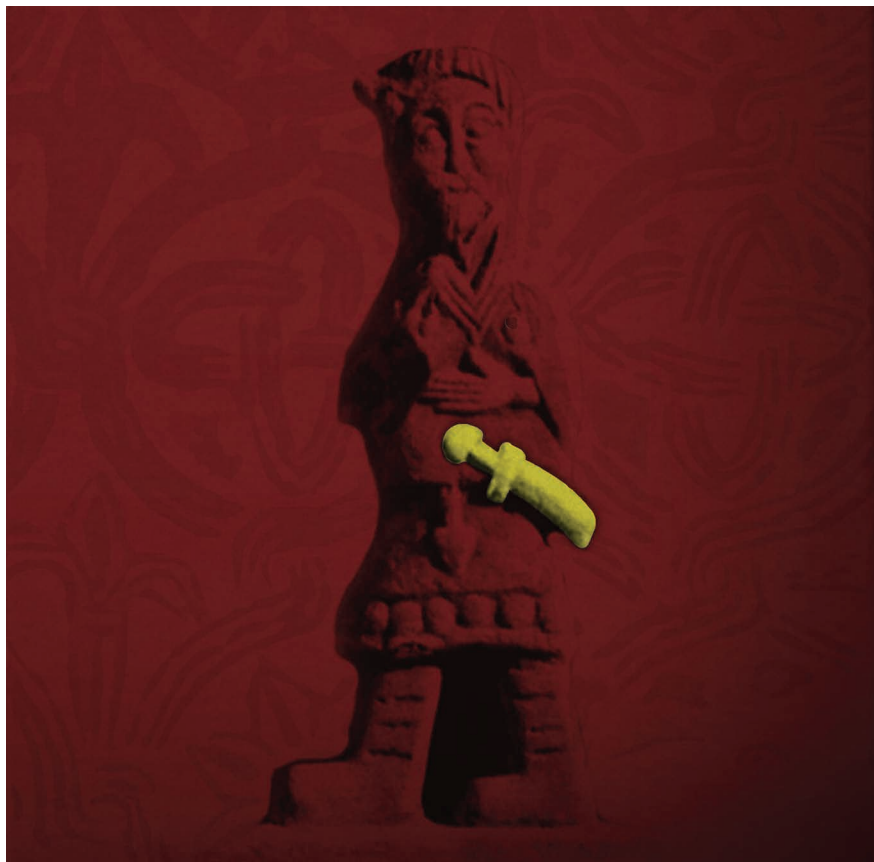
BROJ 11
TEMA BROJA:
RAT

ZAGREB, KOLOVOZ 2019.

SLIKA NASLOVNICE

Ante Brešić pl. Mikulić, doctorandus hist. art., mag. art.

Baština rata, ulje na platnu, 40 x 40 cm

OBNOVA

Časopis za kulturu, društvo i politiku

NAKLADNIK

Udruga „Obnova“
Ogranak Matice hrvatske u Velikoj Gorici

ZA NAKLADNIKA

Marko Paradžik

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Marko Paradžik

VODITELJ UREDNIŠTVA

Marin Sabolović

UREDNIŠTVO

Goran Dejanović

Davor Dijanović

Edin Muftić

UREDNIK RUBRIKE „UMJETNOST“

Ante Brešić Mikulić

TAJNIK UREDNIŠTVA

Nikolina Rodić

ZNANSTVENI ODBOR

dr. sc. Krunoslav Brčić-Kostić, Institut Ruđer Bošković

doc. dr. sc. Tado Jurić, Hrvatsko katoličko sveučilište

prof. dr. sc. Stipe Kutleša, Institut za filozofiju

doc. dr. sc. Petar Tomev Mitrikeski, Fakultet filozofije i religijskih znanosti

RECENZENTI

doc. dr. sc. Krešimir Bušić

prof. emeritus Tihomir Hunjak

doc. dr. sc. Danijela Lucić

LEKTURA

Tihana Pšenko Miloš

GRAFIČKI DIZAJN, PRIJELOM I PRIPREMA ZA TISAK

Zvonimir Džoić

FOTOGRAFIJE UZ ČLANKE VEZANE UZ TEMU BROJA

Delimir Hrestak

(fotografije Stalnog postava Domovinskog rata Bjelovar)

Privatna arhiva Mile Ćuka i Josipa Lucića

TISAK

Tiskara Zebra

ISSN

1849-0697

MREŽNE STRANICE

www.obnova.com.hr

E-POŠTA

casopis.obnova@gmail.com

Autori

Dominik Andreić dominik.andreic@gmail.com
Ante Brešić Mikulić, mag. art., (doktorand) ante.b.m@hotmail.com
Davor Dijanović davor.dijanovic@gmail.com
Tomo Hunjak, BSc..... hunjaktomo@gmail.com
Borna Kuri, student informatike borna.kuri@gmail.com
Nera Meštrović, mag. arch., mag. ling. nera.mestrovic@gmail.com
Edin Muftić, mag. hist..... eddin.muftic@gmail.com
Marko Paradžik, mag. iur. (doktorand)..... theodorospara@gmail.com
Marko Rajić, bacc. hist..... marko1raic@gmail.com
Marin Sabolović, mag. geog. (doktorand) marinsabolovic@net.hr
Ivan Trogrlić, student povijesti..... trogrlic.ivan@gmail.com
Mario Tomas, mag.hist. mariotms1@gmail.com
Antonio Karlović karlovic2202@gmail.com
Marko Mustić, student sociologije marko.mustic@gmail.com
Josip Vdović, mag. hist..... josip.vdovic@hotmail.com
Tomislav Smoljan, mag. theol..... tsmoljan@hotmail.com
Zrinka Bušić zrinkabusic@gmail.com
Antun Lešić mag. educ. philol. croat. et. hist. antun.lesic@gmail.com
Mate Vodarević
Veronika Paradžik veronika.paradzik@gmail.com

SADRŽAJ

Riječ uredništva 8

RADOVI VEZANI UZ TEMU BROJA

Metafizika rata u misli Juliusa Evole..... 14

MARIO TOMAS

Razgovor s umirovljenim generalom Josipom Lucićem..... 24

MARKO PARADŽIK

„Temelji visoke ratne umjetnosti“ 39

IVAN TROGRLIĆ

Razgovor s generalom Milom Ćukom..... 50

MARIN SABOLOVIĆ

Prikaz knjige Davora Marijana „Domovinski rat“..... 58

DOMINIK ANDREIĆ

Problematika muzeologije i muzeografije Domovinskoga
rata s posebnim osvrtom na privatne zbirke 73

MARIN SABOLOVIĆ

Rat u Mutanabbijevoj poeziji..... 87

EDIN MUFTIĆ

Ratna biografija krvavog baruna:
Roman von Ungern-Sternberg..... 99

BORNA KURI

Zemljopisno-strateške osobine
fortifikacijskoga sustava Vallo Alpino
na hrvatskom primjeru – kompleks Zvoneća..... 110

NERA MEŠTROVIĆ

Komparativna analiza teorije partizanskoga ratovanja
Franje Tuđmana i Carla Schmitta 119

MARKO PARADŽIK

Razgovor s dr. sc. Mirkom Bilandžićem 131

TOMO HUNJAK

Novi hladni rat Sjedinjenih Američkih Država
i Ruske Federacije 141

DAVOR DIJANOVIĆ

RAZNO

Prikaz knjige Feliksa Konecznyja – „Raznolikost
civilizacija“ 177

MARKO RAIČ

Prikaz knjige Kazimira Katalinića „Od poraza do pobjede:
Povijest hrvatske političke emigracije
1945. – 1990.“ 184

MARKO PARADŽIK

UMJETNOST

Dekonstrukcija Kronosa 190

ANTE BREŠIĆ PL. MIKULIĆ (COMES)

KNJIŽEVNOST

Slutnja 196

KAPISTRAN

Vojnik	197
MATE VODAREVIĆ	
Nevjernici.....	202
MARKO MUSTIĆ	
Noćna stvorenja	203
MARKO MUSTIĆ	
Rat.....	204
JOSIP VDOVIĆ	
Otpor	206
TOMISLAV SMOLJAN	
Terorist.....	206
TOMISLAV SMOLJAN	
Praznodušje.....	207
ANTUN LEŠIĆ	
Dečki	207
ANTUN LEŠIĆ	
Z i J.	208
ZRINKA BUŠIĆ	
Zvonku:	209
ZRINKA BUŠIĆ	
„Teta Veronika“	210
VERONIKA PARADŽIK	
Mrak.....	211
ANTONIO KARLOVIĆ	

RIJEČ UREDNIŠTVA

Poštovani čitatelji,

poznavajući istraživanje rata na ovim prostorima, multidisciplinarnost i interdisciplinarni pristup objedinjeni u jednoj publikaciji vrlo je rijetka pojava. No svjetska praksa, koju bi usputno valjalo preslikati na budućnost istraživanja rata u Hrvatskoj, pokazala je kako se rat može proučavati prožimajući različita znanstvena polja od filozofije, književnosti i povijesti umjetnosti preko psihologije, sociologije do povijesti i geografije. Upravo takav pristup može doprinijeti onome čemu mnogi od nas teže, a to je revitalizacija hrvatske nacionalne biti i zajedništva, koji su svoj vrhunac doživjeli u obrambenom Domovinskom ratu, okupljenih oko ideje o samostalnoj i neovisnoj državi pod cijenu vlastitog zdravlja i života, gdje je ljudski život bio tek žrtva za nadzemaljsko, vješto opisano u sintagmi za „oltar Domovine“, a to je Hrvatska.

U današnjem svijetu žednom pacifista govoriti o Hrvatima kao ratničkoj naciji može bitno nije poželjno, ali meritorno bismo učinili povijesnu nepravdu i bilo bi više nego neobično govoriti o kontekstu rata, a pritom ne spomenuti hrvatsko srednjovjekovno kraljevstvo i dinastijske sukobe, ratna umijeća srednjovjekovne ratne mornarice, njezinih okretnih brodova i neretvanskih gusara, konjanike i pješake, uskoke, haramije, graničare i husare, pukovnije husara u francuskoj vojsci Napoleona I. Bonapartea, bokeljske mornare, serežane i domobrane i velike vojskovođe Pavla I. Šubića, Petra Kružića, Bernardina Frankopana, Petra Berislavića, Hrvoja Vukčića Hrvatinića, Nikolu barona Jurišića, Nikolu Šubića Zrinskoga, Marka Mesića, Luku Ibrišimovića, Adama Franju Burića, Josipa Jelačića, Svetozara Borojevića od Bojne. Ratnu svakodnevicu, ili njezino priželjkivanje, ako se to tako strogo može nazvati, redovito su pratila književna djela od Gundulićeva „Osmana“, Marulićevih „Molitve suprotive Turkom“ i „Judite“, opere „Nikola Šubić Zrinski“ Ivana pl. Zajca proslavljene po Markovićevoj domoljubnoj pjesmi „U boj, u boj“ te suvremena Krležina antiratna djela, ali s vrlo konciznim opisima ratnih nedaća „Hrvatski bog Mars“, odnosno novela „Tri domobrana“, „Baraka Pet Be“ i „Bitka kod Bistrice Lesne“. Hrvatske su vojnike redovito pratile budnice poput Mihanovićeve „Horvatske domovine“, Livadićeve „Još

Hrvatska ni propala“, do domobranskih narodnih pjesama Drugoga svjetskoga rata „Ja sam junak iz doline“, „Podravino moja mila“ itd.

Kapaciteti promišljanja mladih suradnika Časopisa u ovom su broju izašli izvan hrvatskih granica proučavajući brojna djela različitih znanstvenih grana, interpretirajući talijanske mislioce, arapske pjesnike, austrijske nadvojvode, ali naravno, nezaobilazno, ne zaboravivši obrambeni Domovinski rat koji je prikazan različitim pristupima, s naglaskom na njegovim sudionicima u razgovorima. Vrlo zanimljiv i jedinstven pristup analize književnoga opusa arapskoga pjesnika Mutanabbija prikazao je Edin Muftić. Književnost u ratu stoga nije rijetka pojava, sasvim suprotno, ona redovito prati slavne junake i bitke, svu tragediju i ponos rata, možda najbolje opisana u pokliču, koji je prilog radu, o „prkosnom životu i časnoj smrti“. Filozofski pristup ratu opisan je u analizi opusa talijanskoga filozofa Juliusa Evole, njegovim razmatranjima o vjerskim pohodima antičkoga Rima, križarskih ratova i džihadu, ali i suvremenoj formi rata, koju je u radu proveo Mario Tomas, sad već tradicionalno proučavajući Evolin lik i djelo. Ivan Trogrlić opisuje i interpretira priručnik austrijske carske vojske „Temelji visoke ratne umjetnosti“ nadvojvode Karla Habsburškog koji opisuje taktiku i logistiku potrebnu za uspješno vođenje rata, ali i analizu stanja u oružanim snagama Austrijskoga Carstva, pregled fortifikacijskih sustava i bitaka, naglašavajući potrebu za reformom vojske. Nastavno na vojskovođe Borna Kuri u biografiji krvavog baruna Romana Feodorovicha von Ungen-Stenberga daje kronološki pregled života konzervativnoga ratnoga heroja Prvoga svjetskoga rata rođenoga u Njemačkoj, vojnoga službenika Ruske vojske i pobornika mongolsko-kineskoga carstva. Tema velikoga rata obrađena je i u radu arheologinje Nere Meštrović koja opisuje fortifikacijski sustav Vallo Alpino građen na granici Italije s Francuskom, Švicarskom, Austrijom i Jugoslavijom, posebno se osvrćući na obilježje fortifikacijskoga sustava Zvonec.

Marko Paradžik je u radu „Komparativna analiza teorije partizanskoga ratovanja Franje Tuđmana i Carla Schmitta“ obradio temu partizanskoga ratovanja i time spojio strani i domaći pogled na jedan specifičan oblik ratovanja.

Obrambeni Domovinski rat obrađen je u razgovoru s umirovljenim general-pukovnikom Milom Čukom, osobnim čuvarom prvoga hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana koji kasnije postaje njegov pobočnik, a potom i zapovjednik Prvoga hrvatskoga gardijskoga zбора,

postrojbe zadužene za zaštitu predsjednika Republike Hrvatske. U razgovoru su otkriveni brojni nepoznati, a vrlo zanimljivi detalji i anegdote, opisan je sam predsjednik, što je dalo drukčije svjetlo na danas ponovno aktualan lik Franje Tuđmana. Marko Paradžik razgovarao je s umirovljenim generalom zbora Josipom Lucićem, dotaknuvši se uloge vrhovnoga zapovjednika u obrambenom Domovinskom ratu, pristupanju obrani Republike Hrvatske od prvih sukoba na Plitvicama do vojno-redarstvenih operacija s kojima je oslobođen okupirani teritorij Republike Hrvatske. Razgovor otkriva i poslijeratni angažman u Hrvatskom generalskom zboru, u braniteljskim udrugama i ulogu generala Lucića u sportu. Prikaz knjige Davora Marijana „Domovinski rat“ donosi Dominik Andreić. U ocjeni djela autor prikaza navodi kako su, s vojno-povijesnoga stajališta, vrlo koncizno istaknute bitke i bojišta u kojima su sudjelovale hrvatske oružane formacije te ocjenjuje kako je to djelo neizbježna literatura za sve istraživače, nastavnike i studente. Muzeologija i muzeografije artefakata proizašlih iz Domovinskog rata opisani su u radu koji obrađuje problematiku oskudnoga broja muzejskih postava i naglašava nužnost osnivanja jedinstvenoga vojnoga muzeja, čija se realizacija čeka desetljećima, uzdajući se u svjetsku praksu osnivanja vrlo atraktivnih i povijesno vrijednih muzejskih koncepta.

Suvremene geopolitičke teme pod nazivom „Novi hladni rat“ obradio je Davor Dijanović s aktualnom problematikom američko-ruskih odnosa i novom vrstom ratovanja fokusiranom na diplomaciju, medijske propagande, energiju, ali i dalje tradicionalno i na vojsku. Tomo Hunjak razgovarao je s dr. sc. Mirkom Bilandžićem o aktualnim temama međunarodne i nacionalne sigurnosti, terorizmu, krizama, uključujući i aktualnu migrantsku krizu, ali i nacionalno jedinstvo koje smo ponovno, nakon ratnih godina, pokazali nakon uspjeha hrvatske nogometne reprezentacije.

Radovi nevezani uz temu broja odnose se na prikaze pravnika Marka Paradžika i povjesničara Marka Raiča. Paradžik je u prikazu knjige Kazimira Katalinića „Od poraza do pobjede: Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.“ apostrofirao povijesni značaj hrvatske emigracije i borbe za ideju hrvatske države geografski vrlo daleko s naglaskom na južnoameričke receptivne države u kojima hrvatski emigranti i danas, nakon više desetljeća, i dalje djeluju. Marko Raič napisao je prikaz knjige „Raznolikost civilizacija“ poljskoga

autora Felixa Konecznya, usporedivog s velikim Oswaldom Spenglerom u vidu filozofije povijesti.

Cjelina o umjetnosti obuhvaća pregled likovnoga ciklusa magistra umjetnosti Ante Brešića Mikulića „Dekonstrukcija Kronosa“, njegov tehnički opis, koncept temeljen na Kronu – grčkom božanskom utjelovljenju vremena – povezujući povijesnu kroniku filozofske misli s ikonologijom lika. Autor na koncu opisuje djela nazvana „Aristokracija“, „Timokracija“, „Oligarhija“, „Demokracija“ i „Tiranija“. Broj zatvara književnost, od proze pisane pod pseudonimom sukladno proglasu iz osmoga broja časopisa imamo djelo „Slutnja“, autora koji se nazvao „Kapistran“ po svecu koju se borio s Turcima te je pokopan u Hrvatskoj, i tematski prikladan tekst „Vojnik“ autora Mate Vodarevića. Poeziju u ovom broju piše nekoliko starih autora kao što su Antonio Karlović („Mrak“), Marko Mustić („Nevjernici“, „Noćna stvorenja“), Josip Vdović („Rat“) i nekoliko novih autora: Tomislav Smoljan („Otpor“, „Terorist“), Antun Lešić („Praznodušje“, „Dečki“) i naposljetku Zrinka Bušić, nećakinja Zvonka Bušića, s dvije intimne pjesme („Z. i J.“, „Zvonku“). Uz navedene pjesme tu je i pjesma Veronike Paradžik, kćeri Ante Paradžika, pod naslovom „Tetka Veronika“, posvećena ženi koja je proljećarima nosila hranu u zatvor nakon što su došli pod udar komunističkoga režima.

S obzirom na to da je dosta gore navedenih radova iz književnosti tematski vezano uz ovaj broj časopisa, valja se vratiti na početak i konstatirati kako bi započeti bilo koje djelo o ratu, a ne citirati Konfucijeva suvremenika, vojskovođu i mislilaca rata Sun Tzua, bilo kao otići u Rim, a ne vidjeti Petra (*videre Petrum*). Jednako tako bilo bi vrlo neodgovorno analizirati i interpretirati kulturu, društvo i politiku u Hrvatskoj, a da se pritom ne obradi rat kao sociološki fenomen, ovoga puta s posebnim naglaskom na obrambeni Domovinski rat jer, kako piše Sun Tzu u 6. stoljeću prije Krista:

...rat je od životne važnosti za državu; to je područje u kojem se rješava biti ili ne biti; to je staza koja vodi u sigurnost ili propast. (Ili »jer je (bojno polje) mjesto gdje se rješava pitanje života i smrti (a rat) put da se ostane živ ili propadne«.) Stoga je nužno dobro ga proučiti...

Marin Sabolović,
voditelj Uredništva časopisa „Obnova“

*»Rat je, bratjo, rat junaci,
Pušku hvataj, sablju paši,
Sedlaj konjče, hajd pješaci,
Slava budi, gdi su naši!«
Buči bura, magla projde, —
Puca zora, tmina bježi, —
Tuga mine, radost dojde, —
Zdravo slobost, — dušman leži!
Veseli se, tužna mati,
Padoše ti verli sini,
Ko junaci, ko Horvati,
Ljaše kervcu domovini!*

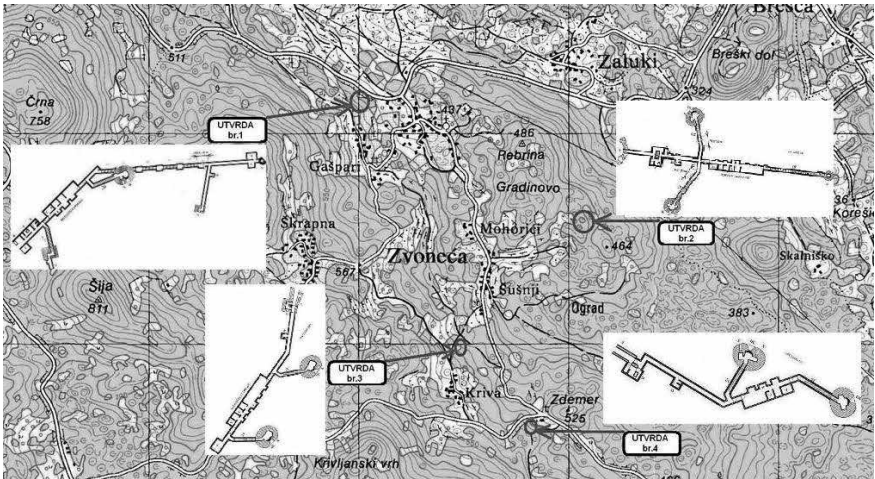
Ulomak iz pjesme Antuna Mihanovića „Horvatska domovina“

TEMA BROJA

ZEMLJOPISNO-STRATEŠKE OSOBINE FORTIFIKACIJSKOGA SUSTAVA VALLO ALPINO NA HRVATSKOM PRIMJERU – KOMPLEKS ZVONEĆA

Autorica: Nera Meštrović¹

Sažetak: Rad prikuplja i predstavlja osnovne činjenice o povijesti i strukturi obrambenoga sustava Vallo Alpino te opisuje primjenu njihove strateške zamisli na primjeru manjega kompleksa Zvončica (četiri pojedinačne jedinice). Razrađeni su popis, opis i odnos utvrda, sa svrhom prikazivanja međusobne komunikacije i zaštite okolnoga

¹ mag. arch., mag. ling., nera.mestrovic@gmail.com

prostora pod kontrolom. Takav konačni uradak reprezentativno prikazuje dio funkcioniranja fortifikacijske linije „Alpski bedem“.

Ključne riječi: *Alpski zid, ratna arhitektura, zemljopis*

1. Uvod

U trenutku kada je 2016. godine skup prijatelja okupljenih zanimanjem prema napuštenim objektima, Urban Exploration Team, krenuo u prvu ekspediciju istraživanja „navodnih bunkera i tunela oko Rijeke“, nije bilo znanja ni slutnje o velebnim razmjerima protezanja tih povijesno zaboravljenih struktura. Unutar nekoliko godina pojedinačnih pothvata terenskoga rekognosciranja i istraživanja podataka, iskopana je 1851 kilometara dugačka, dobro utvrđena linija informacija čiji je (trenutačni) domet ovaj stručni rad. U nastavku će se predstaviti povijest i činjenice o Alpskom zidu, općenite i primjenjive na reprezentativni uzorak Zida u ovome radu – kompleks Zvoneća. Iz opisa i smještaja utvrda pokušat će se rekonstruirati orijentacije i smjerovi kontrole ovih borbenih položaja na svojem mikroprostoru.

2. Vallo Alpino – povijest

Završetak Prvoga svjetskoga rata, iako svečano proglašen u zlatu Versaillesa, nije zadovoljio ni umirio većinu sila potpisnica. Istodoban početak megalomanskih projekata poput Atlantskoga zida, Sigfriedove ili Maginot linije šutljivo je, ali činjenično osporavao ionako transparentno stanje načelnoga primirja.

Opća atmosfera nepovjerenja, izražena gradnjom brojnih obrambenih utvrda, i u Italiji je prepisala svoje arhitektonske planove: pod zapovijedi Benita Mussolinija 1930. počinje gradnja tzv. Vallo Alpino (Alpski bedem), razvedenoga sustava fortifikacijskih struktura s ulogom obrambenoga zatvaranja cjelokupnoga raspona kopnenih talijanskih granica. Gradnja „Zida“ trajala je do 1942., a isti je podijeljen na tri zemljopisno-politička obrambena pojasa: Vallo Alpino Occidentale (487 km na granici s Francuskom), Vallo Alpino Settentrionale (724 km prema Švicarskoj, većinom postojeća Linea Cadorna iz ranijega rata i 420 km prema Austriji) te Vallo Alpino Orientale (220 km prema Jugoslaviji). Istaknuto svojstvo cijeloga bedema jest nedostatak planske uniformnosti objekata kao kod Atlantske ili Maginot linije – Alpski zid posve je prilagođen terenskim uvjetima, morfologiji krajolika i okolnostima svake mikrorazine. S obzirom na to da se većinom radi o brdovitom

i planinskom terenu, fortifikacije se maksimalno trudilo „izrezbariti“, ukomponirati u stijene, no gdje to nije bilo moguće pozicije su građene, ukopavane u brdo ili izložene na otvorenome. Zajednički nazivnik i prioritetna osobina svih struktura bila je kamuflaža u okolišu pa su neke lokacije po toj uspješnosti maskiranja usporedive čak s puškarnicama bunkera na Golom otoku iz vremena Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije². Kamuflaža, maskiranost u prostoru ključan je čimbenik filozofije „elementa iznenađenja“, koja je u ratnoj psihologiji (i posebice pri kopnenim vojnim granama) široko rasprostranjena i povijesno smatrana osnovom za svaki borbeni uspjeh.³Sve položaje Zida držao je korpus Guardia alla Frontiera (Pogranična straža), teritorijalno podijeljen na 27 sektora, počevši od prvoga na Azurnoj obali.

Cjelokupnom svojom dužinom bedemska linija nije bila jednostruka, već složena od tri usporedna sloja, tzv. tri taktičke zone otpora. Prva zona bila je ona vanjska i najizloženija potencijalnom napadu. Drugu, tzv. sigurnosnu zonu činile su masivnije utvrдне strukture, za konkretniju i jaču obranu. Treća, zona prikupljanja, dočekivala je napadača usmjerenoga drugom zonom na svoj pripremljen teren, na kojemu neprijatelj ulazi u zatvorenu zasjedu i pada pod kontrolu. Od prve vanjske do treće unutarnje, svaka linija osnažena je sve ozbiljnijim, postojanjim položajima, a utvrde su često dodatno zaštićene kombinacijom okolnih osmatračnica, cestovnih zapreka, okružene minskim poljima, bodljikavom žicom te mjestimično i protutenkovskim rovovima.

3. Osobine utvrda

Iako zadani nacrt nije rađen, utvrde druge i treće linije na brdovitom terenu (dakle odgovarajućem kompleksu Zvoneća kao reprezentativnom uzorku) mogu se opisati nekim statistički univerzalnim, zajedničkim osobinama. Polazišne točke pozicioniranja svakako su bunkerske pozicije, njihov smještaj i orijentacija. Ti istureni, vanjski položaji povezani su razrađenim podzemnim strukturama. Njihov je glavni ulaz pomno kamufliran u krajolik te smješten najudaljenije moguće od borbenih točaka. Sporedni sigurnosni izlazi (većinom vertikalni šahtovski otvori) nisu rijetkost. Odmah uz glavni ulaz najčešće su prostorija generatora struje i spremišta goriva, grupiranih kao visokoriskantne funkcije te

2 Prema osobnom iskustvu Urban Exploration Teama (i danas nasljednika: „Hiatus Reader“).

3 Richard Essberger: „Military surprise and the environment“, *Geo Journal* (Volume 37, Issue 2, listopad 1995.), 216.

maksimalno udaljeni od ljudstva, borbenih pozicija i spremišta streljiva. Glavnu liniju hodnika i unutarnjih prostorija trudilo se graditi vodoravno, unatoč izrazito brdovitim terenima, stoga su česta rješenja jednostavno stubišta koja ove isturene pozicije (osmatračnice, borbeni položaji i ulazi) na neravnom terenu vode prema izniveliranom, duboko ukopanom prostoru. Uvjetima geološke strukture (stijene ili meke zemljane teksture) doskočilo se gradnjom uzdužnih ravnih ili kružnih stuba. Plan unutarnjih prostora maksimalno je pojednostavljen i podređen borbenom kontekstu: „Uvjeti smještaja posade bili su gotovo spartanski, uz utjehu da su se ovi podzemni ‘smještajni kapaciteti’ koristili samo u ratnim uvjetima“.⁴ Prostor u principu čini jedna glavna tunelska linija, s proširenjima u ulozi prostorija raznih profila: komandni postovi, prostori za posadu i spavaonice, skladišta hrane i vode (pri čemu je cisterna za vodu građevinska konstrukcija, zapremnine do desetak kubičnih metara), spremišta za oružje i streljivo itd. Jedinice Valla Alpine građene nakon 1939. bile su projektirane za potpunu samostalnost u radu i održivost u slučaju izolacije od vanjske podrške i opskrbe.

Svi ovi prostori i njihov sadržaj dobro su zaštićeni dubokim podzemnim smještajem, ali i višestrukim metalnim i hermetičkim plinonepropusnim vratima (odvajajući skladišta streljiva te na sjecištu glavne tunelske linije i prolaza prema borbenim bunkerskim položajima).

Konačne bunkerske strukture pokušavalo se izdubiti, konstruirati u prirodnoj stijeni, ali tamo gdje se to nije moglo one su nadograđivane betonom i kamenom. Obilježje najotpornijih položaja bila je metalna glava/kupola, koja je znala težiti i 30 tona. Načinjene su od lijevanoga ugljičnoga ili krom-nikal čelika, te često i dodatno pojačane betonskim slojem⁵. Takva izrazito kvalitetna mitralješka gnijezda otvarala su se jednom puškarnicom (njihov maksimalni zabilježeni broj jest četiri, i to pri većim zapovjednim uporištima tipa Veli vrh, jer se radi o ozbiljnjoj fortifikaciji – kazamatu). U slučaju Veloga vrha (Monte Lesco), bunkerska glava štitila je dakle protutenkovske topove (primjerice klasični talijanski Cannone 47/32, iako se u nekim slučajevima oslanjalo i na Nordenfeld još iz 1887.), no pri manjim pozicijama kao što je kompleks Zvoneća u kupole su smještani bacači plamena i teški mitraljezi (standardna Breda 30 ili 37, ili tada još poštivan veteran Fiat-Revelli 35).

4 Vladimir Tonić: *Tragom Alpskog bedema u Rijeci i Hrvatskoj*, Udruga Slobodna Država Rijeka (2011), 9.

5 Tonić, *Tragom Alpskog bedema u Rijeci i Hrvatskoj*, 10.

Osim bunkerskih borbenih uspostavljale su se i osmatračnice, nadzorni punktovi sa širokim vidikom. Sve ove lokacije međusobno su linijski povezane – sve točke Alpskoga zida uzastopno su prenosile informacije. Komuniciralo se na tri načina. Prvi oblik komunikacije tipičan je za Vallo Alpino (iako se koristio i njemačkim Atlantskim zidom): zaboravljeni (i navodno osobno mu najdraži) izum Alexandera Bella iz 1880. – fotofon – prvi bežični uređaj kod kojega se zaprimanje i odašiljanje signala temelji na svjetlosnim zrakama. Fotofon pretvara glasovni ulaz u svjetlosni izlaz tako da se glasovne oscilacije prenose na reflektirajuću površinu koje prijatelj fizički „vidi“ (s dometom do 15 km danju i 30 km noću), u vidljivom svjetlosnom ili infracrvenom spektru. Tako je ostvaren relejni prijenos podataka i zapovijedi u stvarnom vremenu. Fotofonska veza bila je primarna do 1940., kada je zbog nemogućnosti rada u lošim vremenskim uvjetima zamijenjena telefonskom. Klasična radijska veza pokrivala je visokofrekventno područje kratkoga vala, s dipolnom antenom (modeli RF4/D) i dometom 50 – 60 kilometara. Ironično, za prolaz antene koristili su se cilindrični otvori, izvorno konstruirani za fotofonički uređaj.

Navedeni podatci o nekim najčešćim obilježjima alpskih utvrda vrijede i za hrvatske horizonte. Istočni predjeli Zida izravno su suočeni svojem jugoslavenskom odgovoru, tzv. Rupnikovoj liniji, s kojom su i strateški presjekle grad Rijeku kao podijeljeno uporište obiju strana. Grad Rijeka predstavljao je krajnji 27. sektor pogranične straže Valle Alpine.

4. Analiza kompleksa Zvoneća

Gradnja hrvatskih utvrda započela je 1931./1932. godine, a tim utvrđenim borbenim položajima „istočkala“ je 220 kilometara dugačku talijansko-jugoslavensku granicu. Kompleks zapreka Zvoneća (Suonecchia) uz zapreke Pasjak, Bregi i Rukavac, pripada drugom pojasu Zida, dakle predstavlja rezervne pozicije. Bregi i Rukavac bili su uporišta tzv. „pojačanoga poljskoga tipa“, dakle bez složenih podzemnih struktura (osim plićih skloništa). Pasjak i Zvoneća predstavljale su glavne fortifikacije stalnoga tipa⁶. Cjelokupni drugi pojas držao je ulogu zaštite prometnih pravaca. Branio se zemljopisni koridor Matulji – Žejane – Mune kao rezervni smjer povlačenja trupa prema Trstu u slučaju jačih napada s istoka.

Prema navodima lokalnoga stanovništva, za izgradnju Zvoneće koja je, kao i sve ostale utvrde, bila podizana u vojnoj tajni, uvezena je

6 Tonić, *Tragom Alpskog bedema u Rijeci i Hrvatskoj*, 83.

radna snaga iz Italije (pripadnici paravojne jedinice TODT iz okolice Trsta). Osim četiri utvrde, kompleks Zvoneća činilo je i nekoliko punktova na otvorenome, za protutenkovski top, minobacače, puškostrojnice i teške strojnice. Osobito je to primjetljivo pri analizi smještaja svake zapreke i orijentacija fotofoničkih uređaja u svakom bunkeru, koje su morale komunicirati kao radiorelejni uređaji, dakle međusobno fizički vidljive. Zvoneća 1 (~450m n/m) ima dva bunkera, prema jugu i prema istoku. Položaj prema istoku nema ostatke otvora za fotofonički uređaj, on izravno nadzire cestu i jugoistočno križanje prema naselju Zaluki. Otvor ima bunker koji gleda na jug, stoga otamo komunicira s pozicijom Zvoneća 2. Utvrda 1 jedina je s dva ulaza, pri čemu se oba otvaraju na jug, odnosno jugozapad (gdje je podignuta i stražarska kućica). Jedinica je također jedini kompleks koji se nalazi na privatnoj čestici.

Utvrda Zvoneća 2 (~470m n/m) vjerojatno je bila glavna utvrda četveročlanoga kompleksa, sudeći prema njenom najjsturenijem položaju, zatim čak tri bunkerska položaja i njihovoj orijentaciji, ali i općenitoj najrazrađenijoj strukturi utvrde. Primjerice, i sam ulazak u glavnu tunelsku liniju zapriječen je stražarskom konstrukcijom – poprečnim zidom i puškarnicom. Vršni najistočniji bunker drži samo borbenu ulogu, no bočni, sjeverni i južni bunker smješteni su tako da nadziru i prilaz ulazu kompleksa sa zapada. Južni bunker fotofonički je povezan sa Zvonećom 3, no sjeverna pozicija ima dva fotofonska otvora – dok je sjeverozapadni logično komunicirao s Jedinicom, fotofon okrenut na sjeveroistok gleda na otvoren prostor prema Zalukima. To upućuje na to da je nadzirao široko područje i komunicirao s nekim otvorenim položajem (prema visinama okolnoga krajolika vjerojatno čak i dalje od Zaluka). Zanimljivu orijentaciju uređaja nalazimo i na Trojci (~480m n/m), kod koje sjeverni bunker ima neospornu fotofoničku orijentaciju na Dvojku, no južni položaj usmjeruje komunikaciju na otvoren prostor i na istok – sjeveroistok.

Površnim pogledom međusobne kombinacije, kao i samom teorijom moglo bi se doći do zaključka kako Trojka i Četvorka mogu komunicirati, no smještaj i nagibi fotofoničkih otvora to osporavaju. Četvorka (~515m n/m) je specifična što se tiče fotofoničkih osobina. Kao krajnja južna utvrda kompleksa Zvoneća očekivalo bi se da njezin vršni, jugoistočni bunker ima otvor za daljnju lančanu komunikaciju, no on tamo nedostaje. Zato sjeverni položaj, usmjeren upravo tako, ima dva otvora: jedan prema sjeveru koji vjerojatno razgovara s Dvojkom (južni položaj), i drugi prema sjeveroistoku, na otvorene prostore.

Bitna napomena jest kako opisane orijentacije fotofoničkih otvora u kompleksu nisu usporedne orijentacijama puškarnica, dapače, one su često u kupoli bunkera konstrukcijski odijeljene od borbenih točaka. Temeljem navedenoga osobna je pretpostavka kako sjeverni bunker Dvojke (sjeveroistočna orijentacija), zatim južni bunker Trojke (smjer istok) i sjeverni bunker Četvorke (na sjeveroistok) kontaktiraju s pozicijama na otvorenom prostoru (prema čemu se zaključuje i kako su iste vjerojatno stabilne, stalne). Široki okolni predjeli uglavnom su nižih nadmorskih visina, pa tako pod kontrolu pada područje od Brguda na sjeveru, preko sjeveroistočnih Ružića do Gornjih Turka na jugoistoku, sve do Kastava. Iako su Zvoneća pozicije izravno štatile cestu kroz istoimeno naselje, ovako zatvoren prostor nadzire i cestovne rute na liniji Matulji – Jurdani – Mučići – Permani – Ružići. Opisan polukrug tek je djelić dometa fotofoničke komunikacije – od vrha Zvoneće 2 do područja jugoistočno od Ružića gdje se visine uspinju do 400 metara nadmorske visine i više, udaljenost je tek oko četiri kilometra zračne linije. Prva tri kilometra terena visine su oko 300 – 380 m n/m te se tek pri četvrtom zračnom kilometru (malo istočnije od spomenutih cestovnih ruta) visine penju na 400 metara. Osobna je pretpostavka kako su na tim istočnim uzbrdicama između ove druge i prve linije otpora Vallo Alpino koja prolazi kroz Klanu trebali postojati manji relejni položaji komunikacije i nadzora. Također je moguće i kako je krajnji južni bunker/fotofon Četvorke, usmjeren na istok na visini čak 515 m n/m, izravno kontaktirao s prvom linijom obrane. Svaka lokalizirana vojna zemljopisna analiza predstavlja tek djelomično obrađenu snimku operativne situacije u svojem trenutku⁷. To šire područje stoga je svakako potrebno detaljno popisati i međusobno usporediti u budućnosti⁸.

5. Zaključak

Nakon što je Italija 1943. kapitulirala, sve utvrde padaju pod njemačke vlasti. Ostvarene pozicije njima ne služe nekoj taktičkoj svrsi pa je cjelokupni inventar detaljno popisano (dokumenti su čuvani u Bundesarhivima u gradu Koblenzu), djelomično ispražnjen i zatim zatvoren. Pariški

7 Alex Stedmon, Brendan Ryan, Pat Fryer, Anneley McMillan, Nick Sutherland, Alyson Langley: „Human Factors and the Human Domain: Exploring Aspects of Human Geography and Human Terrain in Military Context”, *Engineering Psychology and Cognitive Ergonomics. Applications and Services: 10th International Conference, EPCE 2013*, Las Vegas (2013), 9.

8 Privatna dokumentacija Hiatus Readera.

sporazum iz kasnije 1947. dio utvrdnoga lanca s hrvatskim tлом i narodom dodjeljuje državnoj tvorevini Jugoslaviji. Sve države nakon Drugoga svjetskoga rata dobile su izričitu zabranu nadogradnje i korištenja svih ratnih struktura 20 kilometara od granica. Ipak, prema Jugoslaviji Italija već 50-ih nastavlja graditi manje defenzivne utvrde, do sredine 60-ih godina. Fortifikacije na jugoslavenskoj strani napuštene su, a okolno stanovništvo ubrzo je pokupilo sve korisne materijale. Iako službeno napušten, tadašnja vlast nije zaboravila hrvatski dio Valle Alpine. Prema navodima lokalnoga stanovništva, vegetacija jedinica (primjerice ulaz Zvoneće 1 na privatnom posjedu) nije smjela biti sječena niti prorijeđena kako se ne bi narušila kamuflaža⁹. Ta činjenica dopušta pretpostavku kako su se iste (pojedine) pozicije vjerojatno smatrale korisnima za potencijalnu uporabu u nekoj novoj ratnoj situaciji u budućnosti. Aktivnih jedinica Zida danas nema, francuske su većinom uništene, a neke strukture u Austriji korištene su za skladišta ili umjetničke priredbe.

Kompleks Zvoneća kao i ostale jedinice na hrvatskom prostoru pamti i poznaje samo lokalno stanovništvo, a osim trivijalnoga turističkoga lokacije drže i stvarni potencijal daljnje analize vojnoga iskorištavanja krajolika u povijesti. Teorijsko-terenskim istraživanjima u budućnosti plan je povezati borbene točke i komunikacijske punktove, uspostaviti mrežnu korelaciju svih većih i manjih pozicija.

9 Tonić, *Tragom Alpskog bedema u Rijeci i Hrvatskoj*, 90.

Geological-strategic features of the Vallo Alpino fortification system in the Croatian example - Zvonec complex

Abstract: Paper collects and presents basic facts on history and structure of defense system Vallo Alpino, describing the applications of its intended strategy on the microlevel example of Croatian Zvoneća complex (four individual units). Listing, description and mutual correlation of the units are analyzed with the goal of presenting mutual interactions and protection of the controlled area. The final result gives information on one specific segment on functioning of the elaborate Alpine Wall system.

Keywords: *Alpine Wall, war architecture, geography*

Bibliografija

Richard Essberger, „Military surprise and the environment”, *Geo Journal* (Volume 37, Issue 2, listopad 1995.).

Alex Stedmon, Brendan Ryan, Pat Fryer, Anneley McMillan, Nick Sutherland, Alyson Langley, „Human Factors and the Human Domain: Exploring Aspects of Human Geography and Human Terrain in Military Context”, *Engineering Psychology and Cognitive Ergonomics. Applications and Services: 10th International Conference, EPCE 2013*, Las Vegas, 2013.

Vladimir Tunić, *Tragom Alpskog bedema u Rijeci i Hrvatskoj*, Udruga Slobodna Država Rijeka, 2011.

Urban Exploration Team (danas novoosnovani nastavnici: Hiatus Reader): terenska i podatkovna istraživanja, osobno iskustvo usmeni izvori: razgovori s lokalnim stanovništvom

Bilješke o slikama u prilogu:

Kompleks Zvoneća: samostalno sastavljena kombinacija slikovnih prikaza Vladimira Tunića (*Tragom Alpskog bedema u Rijeci i Hrvatskoj*) [zbog zaštite objekata karta nije savršeno točna]